

Molieren bertsoekin borrokan

JUAN MARTIN ELEXPURU

Errima eta metrika zehatz batean dagoen edozer itzuli behar duen edonork bezala, erabaki azkar bat hartu beharrean izan nintzen Tartufori ekiterakoan. Ez nuen ahaztuta behin 80ko hamarkadan *Cuadernos de Traducción* aldizkarian Jose Maria Alvarez itzultzailari irakurritakoa: “Hobe da prosan egindako itzulpen on bat bertsoan egindako txar bat baino, baina beti izango da hobia bertsoan egindako itzulpen on bat prosan egindako beste on bat baino”.

Herri bertsolaria da gurea, belarria oso egina dugu hitz neurtu eta errimatuetara. Saitxo batzuk egina nintzen molde honetako itzulpengintzan, eta arriskatzea merezi zuela pentsatu nuen. Hartu beharreko beste erabakia, neurria aukeratzea: Tartufo binan-binan errimatzenten duten dodekasilaboetan taxutua dago, baina bistan da labur geratzen zaiola euskarari neurri hori, frantsesak baino silaba gehiago behar dituelako gauzak adierazteko. Aukera egin behar, eta hamabostekoa hautatu nuen, arrazoi zehatzik gabe, egia esan, justu samar ibiliko nintzela jakinda, baina luze eta erosoei jardutea baino hobe zelakoan. Errimaren kalitatea zetorren hurrengo. Tartufok oso kontsonantea du, baina iritzi nion dena ezin dela, eta alor horretan ahal zena egingo zela.

Obraren hasierako pasarte batzuk ikusiko ditugu arazoei eta emandako konponbideei hobeto erreparatzeko:

MME PERNELLE

Allons, Flipote, allons, que d'eux je me délivre.

Goazen, Flipote, ea hauengandik libratzen naizen.

ELMIRE

Vous marchez d'un tel pas qu'on a peine à vous suivre.

Daramazun pausoaz badut nahiko lan jarraitzen.

Begietara lehenengo jotzen duena zera da: euskarazkoak, hiru silaba gehiago izan arren, letra kopuru berdintsua edo txikiagoa duela, eta, beraz, ez garela erosoegi ibiliko originaleko eduki guztiak ekartzeko.

MME PERNELLE.

C'est que je ne puis voir tout ce ménage-ci,
Et que de me complaire on ne prend nul souci.
Oui, je sors de chez vous fort mal édifiée :
Dans toutes mes leçons j'y suis contrariée,
On n'y respecte rien, chacun y parle haut,
Et c'est tout justement la cour du roi Péaut

*Etxe honestako ganora ez dut agoantatzen,
Nire gustua egiten inor ez da arduratzen;
Bai, neure onetik irtenda noa zuen etxetik,
Nire esanak hemen ez du balio piper-hautsik;
Errespeturik ez, denak ari dira oihuka,
Honek zoroetxea dirudiela ezin uka.*

Bigarrena, “ad sensum” itzuli beharra sekula baino gehiago bertsoan aritzerakoan. *Dans toutes mes leçons j'y suis contrariée*, “Nire esanak hemen ez du balio piper-hautsik” ipini nuen, originala apur bat bortxatuz, adierazkortasunaren eta errimaren izenean. Azken bertsoan etxe hark *la cour du roi Péaut* dirudiela dio, gaztelaniazko “la casa de tócame Roque”ren zentzuan. “Zoroetxea” itzuli nuen, ez zitzaidan hoberik bururatu.

MME PERNELLE.

Vous êtes un sot en trois lettres, mon fils.
C'est moi qui vous le dis, qui suis votre grand'mère ;
Et j'ai prédit cent fois à mon fils, votre père,
Que vous preniez tout l'air d'un méchant garnement,
Et ne lui donneriez jamais que du tourment.

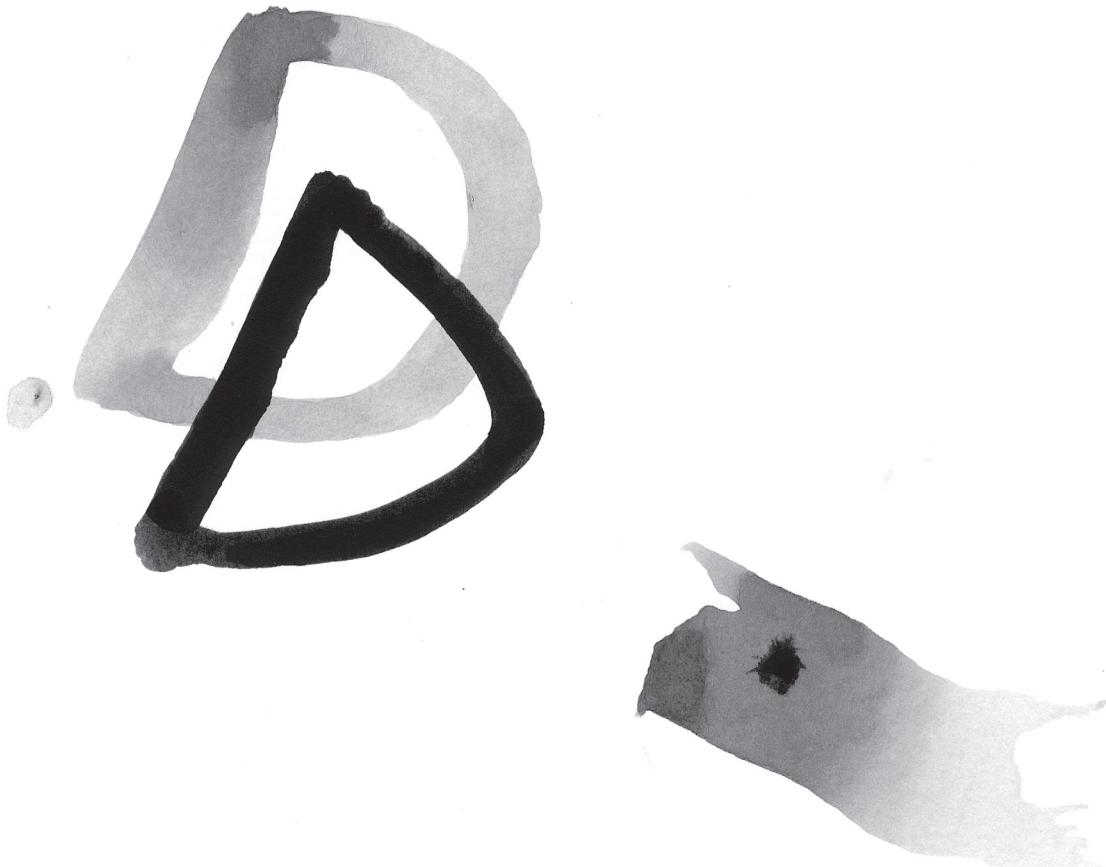
*Eta hi, mutil, ergela haizela diat esaten,
Eta hau ez ziot edonork, hire amonak baizik;
Ohartua diat nire seme hire aita aurretik,
Izango hintzela beti arlote ganorabako,
Hirekin ez zuela praka berri asko egingo.*

Askotan ezinezkoa da hitzei lotzea, eta gutxiago errimaren eta neurriaren morrontza badugu. *Vous êtes un sot en trois lettres*, “ergela haizela diat esaten” dago itzulita. Azkeneko bi ber-

tsoak interesgarriak dira: “Izango hintzela arlotte ganorabako” eman nuen, *Que vous preniez tout l'air d'un méchant garnement-en ordainetan; eta semeak disgustuak besterik ez ziola emango adierazten den lekuau, “hirekin praka berririk ez zuela egingo”, lokuzio nire ustez polita, nahiz eta beharbada apur bat bortxatua.*

Hiketaren aukera ere hor dago amonaren ahotan. Hiketa bai ala ez, itzultailearen ohiko beste dilema bat. Baietta erabakiagatik ere, gero ez da beti erraza izaten azkeneraino koheren-tziari eustea.

Interesgarria litzateke horrelako testu bateko kasuistika luze eta zabal aztertza, itzulgaiak eta itzulpen posibileak begi aurrean izanik. Bainha honetan utziko dugu oraingoz. Gauza jakina da bertsoan itzultzeak kontzentrazio handia eta denbora asko eskatzen duela, batzuetan orduak pasa daitezkeelako lerro pare bati irtenbidea bilatu ezinda. Bainha ahaleginak merezi duelakoan nago. Emaitzak emaitza, ziurta dezaket Tartufo itzultzeak eman didan satisfazioa askoz ere handiagoa izan dela prosazko Zekenak eman didana baino.

Batallando contra los versos de Moliere

El traductor que se enfrenta a una obra escrita en verso se encuentra ante el dilema de traducirlo en prosa o en verso. La dificultad es sin duda menor si se decide por la prosa, pero los resultados serán más satisfactorios si se consigue realizar una buena traducción en verso.

Una vez de haber optado por el verso, es el momento de fijar la métrica y la calidad de rima a aplicar. En el caso de *Tartufo* opté por concederle quince sílabas al dodecasílabo francés, a sabiendas de que el euskera necesita más espacio para expresar contenidos similares. En lo que respecta a la rima, traté de que fuera la más consonántica posible, aunque tomándome todas la licencias que creí oportuno. Si traducir es de por sí difícil, lo es más hacerlo en verso, pues hay que realizar muchos equilibrios para satisfacer el objetivo del traductor: trasladar el contenido del original, de la manera más bella y fiel posible.

Bataillant avec les vers de Molière

Le traducteur, qui se trouve face à une œuvre écrite en vers, est confronté au dilemme de la traduire en prose ou en vers. La difficulté sera, sans aucun doute, moindre s'il choisit la prose, en revanche, les résultats seront plus satisfaisants s'il réussit une bonne traduction en vers.

Si l'option choisie est le vers, il doit alors fixer la métrique et la qualité de la rime à appliquer. Dans le cas du *Tartuffe* de Molière, j'ai décidé d'accorder quinze syllabes à l'alexandrin français, sachant que l'euskara a besoin de plus d'espace pour exprimer des contenus semblables. Pour ce qui est de la rime, j'ai essayé de la rendre le plus consonantique possible, quand bien même j'ai pris toutes les licences que j'ai estimées nécessaires. Si la traduction est en soi un exercice difficile, le faire en vers constitue une difficulté supplémentaire, car le traducteur doit réaliser nombre d'acrobates littéraires pour atteindre son objectif qui n'est autre que de transcrire de la manière la plus belle et la plus fidèle possible le contenu de l'original.

Fighting Moliere's Verses

The translator who takes on a work written in verse finds himself facing the dilemma of whether to translate it as prose or verse. The difficulty of translation is undoubtedly lesser if prose is chosen, but the results will be more satisfactory if a good verse translation can be achieved.

Once verse has been chosen, the meter and type of rhyme must be established. In the case of *Tartuffe*, I chose to use fifteen syllables to express the twelve-syllable line in the original French, in the knowledge that Basque needs more space to express similar contents. With respect to rhyme, I tried to use consonant rhyme as much as possible, though taking all the poetic license I thought appropriate. If translating is difficult in and of itself, it is more so in verse, since one must continually weigh and balance to achieve the goal of the translator: to transmit the content of the original, as beautifully and faithfully as possible.